

بسم الله الرحمن الرحيم

مسئولیت بین المللی دولتها
ناشی از اعمال مجرمانه‌ی رسانه‌های فراملی

مؤلفین: میثم اقبالی ، ذبیح‌اله سلمانی

انتشارات فرمانش

www.farmanesh.org

عنوان کتاب: مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها ناشی از اعمال مجرمانه‌ی رسانه‌های فراملی

تألیف: میثم اقبالی^۱، ذبیح‌اله سلمانی^۲

ناشر: انتشارات فرمنش

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۹۷-۷۲-۱

سال چاپ: ۱۳۹۴

چاپ: اول

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

شمارگان: ۲۰۰۰

تنظیم، صفحه‌بندی و حروفچینی: انتشارات فرمنش

چاپ: مطهر

تلفکس: ۸۸۷۵۹۶۲۰-۲۱

پست الکترونیکی: farmanesh.pub@gmail.com

مرکز توزیع و بخش: تهران، خیابان مطهری، نرسیده به چهارراه سهروردی، پلاک ۱۰۹، طبقه سوم

تلفکس: ۸۸۷۵۹۶۲۰-۲۱ (۰۲۱)

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

انتشارات فرمنش

اقبالی، میثم، ۱۳۶۷

مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها ناشی از اعمال مجرمانه‌ی رسانه‌های فراملی

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبای مختصر

۱۲۷ص.

تهران: فرمنش، ۱۳۹۴.

فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۶۸۷۲۱

شناسه افزوده: سلمانی، ذبیح‌اله، ۱۳۵۱

^۱ فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی (واحد تهران مرکزی)

meysam.eghbali@gmail.com

^۲ فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه آزاد اسلامی (واحد بندر عباس) za.sa42@yahoo.com

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۰
بخش اول مسئولیت بین المللی دولت ها و حقوق حاکم بر رسانه های فراملی.....	۱۱
فصل اول: مفهوم، ارکان و عناصر مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۱۳
مبحث اول: مفهوم، هدف و ضرورت مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۱۳
گفتار اول: مفهوم مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۱۳
بند اول: مسئولیت بین المللی از نظر اصول حقوق بین الملل.....	۱۴
بند دوم: مسئولیت بین المللی در عقاید و نظرات علماء حقوق بین الملل (دکترین).....	۱۵
بند سوم: مسئولیت بین المللی در رویه قضائی.....	۱۵
گفتار دوم: هدف مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۱۶
گفتار سوم: ضرورت مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۱۸
مبحث دوم: ارکان و موارد مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۱۸
گفتار اول: ارکان مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۱۸
بند اول: رکن فاعلی.....	۱۸
بند دوم: رکن موضوعی.....	۲۰
گفتار دوم: موارد مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۲۱
بند اول: مسئولیت بین المللی در نتیجه اعمال رکن قانونگذاری.....	۲۲
بند دوم: مسئولیت بین المللی در نتیجه اعمال رکن اجرایی.....	۲۳
بند سوم: مسئولیت بین المللی در نتیجه اعمال رکن قضائی.....	۲۳
مبحث سوم: عناصر تشکیل دهنده، مبانی نظری و اشکال مسئولیت بین المللی دولتها.....	۲۴
گفتار اول: عناصر تشکیل دهنده مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۲۴
بند اول: نقض یکی از تعهدات لازم الاجرای بین المللی.....	۲۴
بند دوم: وجود رابطه سببیت.....	۲۴
بند سوم: قابلیت انتساب.....	۲۵
الف: اعمال قابل انتساب به دولت.....	۲۵
ب: اعمال غیر قابل انتساب به دولت.....	۲۷
گفتار دوم: مبانی نظری مسئولیت بین المللی دولت ها.....	۲۸
بند اول: نظریه خطا یا مسئولیت ذهنی.....	۲۸
بند دوم: نظریه خطر یا مسئولیت عینی.....	۲۹

- بند سوم: نظریه مسئولیت برای اعمال منع نشده ۲۹
- گفتار سوم: اشکال مسئولیت بین المللی دولت ها ۳۰
- بند اول: مسئولیت بین المللی مستقیم ۳۰
- بند دوم: مسئولیت بین المللی غیر مستقیم ۳۰
- فصل دوم: حقوق حاکم بر رسانه های فراملی ۳۱
- مبحث اول: تعاریف و مفاهیم ۳۱
- گفتار اول: مفهوم و ویژگی های رسانه های فراملی ۳۱
- بند اول: مفهوم رسانه های جمعی ۳۲
- بند دوم: مفهوم رسانه های فراملی ۳۳
- بند سوم: ویژگی های رسانه های فراملی ۳۴
- بند چهارم: اقسام رسانه های فراملی ۳۴
- الف: از نظر نوع عملکرد ۳۴
- ب: از نظر نوع وابستگی ۳۵
- گفتار دوم: رسانه های فراملی و حقوق بین الملل ۳۵
- بند اول: ماهواره و حقوق بین الملل ۳۵
- بند دوم: مقررات حقوقی ماهواره ها ۳۷
- بند سوم: اینترنت و حقوق بین الملل ۳۸
- گفتار سوم: حقوق رسانه ها و ارتباط آن با حقوق بشری ۳۹
- بند اول: شمول حقوق رسانه ۴۰
- بند دوم: مفهوم آزادی بیان ۴۰
- الف: مفهوم حق آزادی بیان ۴۱
- ب: مفهوم حق آزادی بیان و عقیده در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۴۱
- بند سوم: حق دسترسی به اطلاعات ۴۲
- مبحث دوم: حقوق بین الملل و حق آزادی بیان و اطلاعات ۴۲
- گفتار اول: مبانی آزادی اطلاعات در حقوق بین الملل ۴۲
- بند اول: ضرورت های وجودی حق آزادی بیان و اطلاعات ۴۳
- بند دوم: جایگاه اصل آزادی اطلاعات و برنامه های رسانه های فراملی ۴۳
- گفتار دوم: استثنائات و محدودیت های آزادی بیان و اطلاعات ۴۴
- بند اول: محدودیت های آزادی بیان و اطلاعات در اسناد عام و منطقه ای حقوق بشر ۴۵
- بند دوم: مصادیق محدودیت های آزادی بیان و اطلاعات و مستندات قانونی آن ها ۴۸
- الف: حریم خصوصی ۴۸
- ب: حقوق و حیثیت دیگران ۴۸

ج: سلامت و بهداشت عمومی ۴۸

د: اخلاق ۴۸

ه: نظم عمومی ۴۹

و: عدم تبلیغ برای جنگ ۴۹

ز: عدم ترویج نفرت ۴۹

ح: امنیت ملی ۵۰

بخش دوم اجرای مسئولیت بین المللی دولت ها در قبال اعمال متخلفانه رسانه های فراملی ۵۱

فصل اول: مبانی مسئولیت بین المللی دولت ها ناشی از اعمال متخلفانه رسانه های فراملی ۵۳

مبحث اول: تبیین مسئولیت بین المللی با توجه به تفسیر مواد راجع به مسئولیت بین المللی دولت ها ۵۳

گفتار اول: مسئولیت بین المللی دولت ها ناشی از اعمال اشخاص دولتی و خصوصی ۵۴

بند اول: مسئولیت بین المللی دولت ها در نتیجه اعمال ارگان های دولتی ۵۴

بند دوم: مسئولیت بین المللی دولت ها در نتیجه اعمال اشخاص خصوصی ۵۵

بند سوم: اشخاص خصوصی در حکم رکن دولت ۵۵

بند چهارم: اشخاص خصوصی که به نمایندگی از طرف دولت عمل نمی کنند ۵۶

الف: فرض عدم مسئولیت بین المللی دولت ۵۶

ب: فرض مسئولیت بین المللی دولت ۵۷

بند پنجم: اعمال ارگان های خصوصی (اتباع یک دولت) در خارج از قلمرو تحت حاکمیت دولت ۵۷

گفتار دوم: تفسیر مواد راجع به مسئولیت بین المللی دولت ها ۵۸

بند اول: تحلیل و بررسی ماده ۱۱ طرح پیش نویس مواد راجع به مسئولیت بین المللی دولت ها ۵۹

الف: قبول مسئولیت از طرف دولت ۶۰

ب: تأیید و پذیرش اعمال زیان آور اشخاص خصوصی از طرف دولت ۶۱

ج: اعمال خارج از حدود اختیارات قانونی مأمورین و مقامات دولتی ۶۱

د: قصور در کنترل و نظارت بر اعمال اشخاص حقوقی شبه عمومی ۶۱

ه: عدم اتخاذ تدابیر ضروری و احتیاطی از طرف دولت برای جلوگیری از اعمال نامشروع

اشخاص خصوصی ۶۲

و: قصور و کوتاهی دولت در تعقیب و مجازات مجرمین ۶۳

بند دوم: تحلیل و بررسی ماده ۸ طرح پیش نویس مواد راجع به مسئولیت بین المللی دولت ها ۶۳

مبحث دوم: ضابطه کنترل و قابلیت استناد به مسئولیت بین المللی دولت ها ۶۴

گفتار اول: تعیین ضابطه کنترلی حاکم بر مسئولیت بین المللی دولت ها ۶۴

بند اول: کنترل مؤثر ۶۴

بند دوم: کنترل کلی ۶۵

گفتار دوم: بررسی رویه قضائی بین المللی و طرح کمیسیون حقوق بین الملل	۶۶
بند اول: معیار کنترل مؤثر در رأی نیکاراگوئه	۶۶
بند دوم: معیار کنترل کلی در رأی تادیچ	۶۸
بند سوم: معیار کنترل مؤثر در رأی بوسنی	۷۰
بند چهارم: معیار کنترل لحاظ شده در طرح پیش نویس کمیسیون حقوق بین الملل راجع به	
مسئولیت بین المللی دولت ها	۷۱
گفتار سوم: استناد به مسئولیت بین المللی ناشی از نقض تعهدات عام الشمول	۷۲
بند اول: رعایت شرایط استناد به مسئولیت	۷۲
الف: اعلام ادعا	۷۳
ب: قابل پذیرش بودن ادعا	۷۳
بند دوم: اقامه دعوا نزد مراجع قضائی بین المللی	۷۴
بند سوم: توسل به اقدام متقابل در برابر پخش برنامه های رسانه های فراملی	۷۵
الف: محدودیت های دولت ها در اعمال حقوق خود	۷۷
ب: مسئولیت بین المللی دولت ها در قبال پیشگیری زیان های ناشی از اعمال حقوق خود	۷۹
فصل دوم: اجرای مسئولیت بین المللی دولت ها ناشی از اعمال متخلفانه رسانه های فراملی	۸۱
مبحث اول: مسئولیت بین المللی دولت ها با توجه به اعمال متخلفانه رسانه های فراملی	۸۲
گفتار اول: طرح مسئولیت بین المللی دولت ها ناشی از اعمال متخلفانه اقسام رسانه های فراملی	۸۳
بند اول: رسانه های فراملی به مثابه رکن دولتی	۸۳
بند دوم: رسانه های فراملی به مثابه رکن خصوصی	۸۴
بند سوم: طرح مسئولیت بین المللی دولت ها ناشی از اعمال متخلفانه رسانه های فراملی خصوصی	
.....	۸۸
گفتار دوم: نقض اصول حقوق بین الملل توسط رسانه های فراملی	۸۹
بند اول: مداخله در امور داخلی	۹۰
بند دوم: تحریک به نسل زدایی (ژنوسید)	۹۳
بند سوم: تحریک به نقض صلح	۹۵
بند چهارم: بیانات افترا آمیز	۹۷
بند پنجم: تشدید اختلافات بین المللی	۹۸
بند ششم: جعل حقوق تاریخی کشورها	۹۹
بند هفتم: سیاسی کردن اختلافات حقوقی	۹۹
مبحث دوم: مسئولیت بین المللی ناشی از چالش های حقوقی در عرصه فعالیت رسانه های فراملی	۱۰۰
گفتار اول: مسئولیت بین المللی ناشی از تفسیر موسع از گفتمان آزادی اطلاعات منعکس در عرصه	
فعالیت رسانه های فراملی	۱۰۰

- گفتار دوم: مسئولیت بین المللی ناشی از ایجاد محدودیت در فعالیت رسمی رسانهای و استقرار ایستگاه های رادیویی - تلویزیونی ۱۰۲
- گفتار سوم: مسئولیت بین المللی ناشی از بخش برنامه از طریق رسانه های فراملی اجاره ای ۱۰۳
- گفتار چهارم: واکنش جامعه بین المللی در مقابل سوء استفاده از رسانه های فراملی ۱۰۴
- مبحث سوم: جبران خسارت ۱۰۵
- گفتار اول: تعهد به توقف و عدم تکرار عمل متخلفانه ۱۰۸
- گفتار دوم: توسل به شیوه های جبران خسارات ۱۰۹
- بند اول: اعاده وضع به حال سابق ۱۱۰
- بند دوم: پرداخت غرامت ۱۱۱
- بند سوم: جلب رضایت ۱۱۲
- نتیجه گیری و پیشنهاد ۱۱۳**
- الف: نتیجه گیری ۱۱۳
- ب: ارائه پیشنهادات و راهکارها ۱۱۶
- علائم اختصاری ۱۱۷**
- منابع و مأخذ ۱۱۸**

پیش گفتار

در عین حال که امروزه رسانه‌های فراملی و بالاخص ماهواره و اینترنت، جایگاه فوق‌العاده مهمی را در عرصه‌ی ارائه‌ی مسائل مختلف (فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و ...) به خود اختصاص داده‌اند، یک مسئله‌ی بسیار مهم به طرز عجیبی نادیده گرفته شده است و آن مبحث سوءاستفاده از حقوق حاکم بر این رسانه‌هاست. چراکه در عصر ارتباطات، رسانه‌های فراملی قادر گردیده‌اند تا در پرتو برخورداری از حق آزادی بیان و اطلاعات، مرزهای سیاسی و امنیتی دولت‌ها را درنوردیده و با ایجاد چالش‌هایی نظیر مداخله در امور داخلی سایر کشورها، به مثابه یک ابرقدرت، رو در روی حاکمیت دولت‌ها قرار بگیرند.

متأسفانه امروزه شاهد آن هستیم که در راستای تقابل مفاهیم «جهانی‌سازی» و «جهانی شدن»، رسانه‌های فراملی با نقض محدودیت‌های حاکم بر آزادی بیان و اطلاعات و با نقض اصول مسلم و پذیرفته‌شده‌ی حقوق بین‌الملل، در نظم و امنیت بین‌المللی اختلال ایجاد می‌کنند و باعث بروز تنش و درگیری میان دولت‌ها می‌شوند. در مقابل، دلایلی همچون عدم شناسایی مسئولیت کفتری برای دولت‌ها در حقوق بین‌الملل موضوعه و نیز دشواری‌های تعیین ضابطه‌ی کنترلی حاکم بر رفتار دولت‌ها در قبال اعمال متخلفانه رسانه‌های فراملی و پیچیدگی مسئله‌ی قابلیت انتساب اعمال متخلفانه‌ی رسانه‌های فراملی به دول کنترل‌کننده موجب گردیده است تا اجرای نظام مسئولیت بین‌المللی برای این دولت‌ها با چالش‌های حقوقی عدیده‌ای مواجه باشد.

با بروز چنین وضعیتی، مهم‌ترین مسئله «تبیین چگونگی تحقق مسئولیت بین‌المللی دولت‌هایی است که رسانه‌های فراملی متخلف منتسب به آن‌هاست»، برای نيل به این مقصود لازم است معیارها و ضوابط کنترلی حاکم بر رفتار دولت‌ها در قبال اعمال متخلفانه‌ی رسانه‌های فراملی و نیز چگونگی انتساب این اعمال به دول کنترل‌کننده مورد بررسی دقیق قرار بگیرد.

در این تألیف، نگارندگان با تبیین مفهوم مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها و نیز تحلیل حقوق حاکم بر رسانه‌های فراملی و در نهایت با ارزیابی مبانی مسئولیت بین‌المللی رسانه‌های فراملی، چگونگی اجرای نظام مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها ناشی از اقدامات متخلفانه‌ی رسانه‌های فراملی را تشریح می‌نمایند. کتاب در دو بخش و هر بخش دو فصل تدوین گردیده است.

سپاس‌گزاری: سپاس خدای را، که سخنوران در ستودن او بمانند؛ و شمارندگان، شمردن نعمت‌های او ندانند، و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند؛ و سلام و درود بر محمد (ص) و خاندان پاک او (طاهران معصوم)، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ تا روز رستاخیز...

بدون شک جایگاه و منزلت معلّم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی‌شائبه‌ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم؛ اما از آن جایی که تجلیل از معلّم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می‌کند و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده‌اند، تضمین؛ برحسب وظیفه و از باب "من لم یشکر المنعیم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ"!

از استاتید باکامالات و شایسته؛ جناب آقایان دکتر «منصور وفایی»، دکتر «محمدعلی صلح‌چی»، دکتر «علیرضا ظاهری» و دکتر «هیبت اله نژندی‌منش» که در کمال سعه‌ی صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه دریغ نمودند و بدون مساعدت ایشان، تألیف این اثر به نتیجه‌ی مطلوب نمی‌رسید. همچنین مدیر مسئول و سایر همکاران انتشارات فرمنش که در تدوین، تنظیم و کنترل متن و چاپ ار هیچ تلاشی دریغ نکرده کمال تشکر و قدردانی را داریم؛ باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید، ان شاء الله

میثم اقبالی - ذبیح اله سلمان

تابستان ۱۳۹۴

مقدمه

رسانه‌های فراملی از زمان آغاز به کار خود نقش بسیار مهمی را در تبادل اطلاعات ایفا نموده‌اند و اهمیت وجودی و کارکردی آن‌ها بر هیچ کس پوشیده نیست. رسانه‌های فراملی امروزه جزء مباحث پراهمیت و جنجال‌آفرین در سطح بین‌المللی می‌باشند، چراکه به آسانی از مرزهای سیاسی و امنیتی کشورها عبور می‌کنند و به دلیل قدرت تأثیرگذاری بالایی که دارند به راحتی می‌توانند بر افکار و عقاید مخاطبان خود تأثیرگذار باشند. چنین تأثیراتی اعم از مثبت یا منفی، در صورت تحریک افراد با القای افکاری که به بروز تنش‌های ملی و بین‌المللی بینجامد، مسلماً می‌بایست با واکنش قانونی روبه‌رو گردد.

رسانه‌های فراملی از حق آزادی بیان و اطلاعات^۱ که جزء حقوق بنیادین بشری می‌باشد برخوردارند، لذا دولت‌های کنترل‌کننده رسانه‌های فراملی می‌توانند در راستای برخورداری از این حق برنامه‌های مد نظر خود را ارائه نمایند، اما مطابق با طرح پیش‌نویس «مسئولیت دولت‌ها در قبال اعمال منع‌نشده»^۲ هرچند دولت‌ها در اعمال حقوق قانونی خود آزادند، اما نباید موجب اضرار به حقوق و منافع سایر تابعان حقوق بین‌الملل شوند. این اصل از جمله اصول مسلم حقوقی محسوب می‌شود و امروزه تقریباً در تمامی نظام‌های حقوقی ملی پذیرفته شده است و مطابق آن، اگر تابعان جامعه‌ی بین‌المللی حقوق خود را بدون توجه به حقوق و منافع سایر تابعین اعمال نمایند، نوعی بی‌نظمی در روابط بین آن‌ها ایجاد و پایه‌های حیات اجتماع بین‌المللی را متزلزل خواهد نمود.

دولت‌ها در صورت عدم اعمال کنترل و مراقبت لازم نسبت به برنامه‌های ارائه‌شده از سوی رسانه‌های فراملی منتسب به خود، از نظر بین‌المللی مسئول تلقی می‌شوند. مسلماً چنان‌چه علی‌رغم اعمال همه‌ی نظارت‌ها و کنترل‌های لازم و استاندارد، یکی از اصول حقوق بین‌الملل توسط برنامه‌های ارائه‌شده از سوی رسانه‌های فراملی نقض گردد و دولت کنترل‌کننده به وظیفه و تعهد خود یعنی تعقیب و مجازات مرتکبین عمل متخلفانه عمل ننماید (و در واقع تعهدات بین‌المللی عام‌الشمول را نقض نماید) بدون شک از نظر بین‌المللی مسئول تلقی خواهد شد.

¹ Draft Articles on Prevention of Transboundary Damages from Hazardous Activities, 2001